

Dunja Nekić

Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

14. 6. 2012.

Pregledni rad / *Subject review***Negativi na staklu Naste Rojc – osobni arhiv umjetnika kao pomoć pri kronološkoj obradi opusa***Ključne riječi: Nasta Rojc, fotografija, osobni arhiv umjetnika, slikarstvo, umjetnička i dokumentarna fotografija**Key Word: Nasta Rojc, photography, artist's personal archive, painting, art and documentary photography**Nasta Rojc bila je svestrana umjetnica, poznata prije svega kako slikarica, vrsna grafičarka i kiparica, ali i fotografkinja.**Istraživanje za ovaj rad usredotočilo se prije svega na njezinu fotografiju, točnije na staklene negative koji se čuvaju u fundusu Muzeja za umjetnost i obrt. Zbog manjka informacija o njihovoj provenijenciji, osim da im je autorica Nasta Rojc, bilo je potrebno utvrditi vremenski okvir njihova nastanka, kao i bilo koje druge informacije koje bi se mogle pokazati značajnima za stručnjake čije je područje interesa hrvatsko slikarstvo početka 20. stoljeća.**Privatni arhiv dokumentarnih fotografija umjetnice (kako njenih radova, tako i njen privatni albumi) te dodatne informacije prikupljene u privatnim zbirka i javnim arhivima pokazali su se korisnima u datiranju, ili samo određivanju vremenskog okvira u kojemu nastaju pojedina djela prikazana na spomenutim staklenim negativima. Istraživanje je potvrdilo neke datacije, no u slučaju pojedinih djela bilo je potrebno pomicanje vremenskog okvira nastanka u ranije razdoblje slikaričina stvaralaštva.**Između ostalog, istraživanje je otkrilo neke nepoznate činjenice o životu Naste Rojc, o njenom obrazovanju i shvaćanju medija fotografije. Pokazalo je kako je koristila sve funkcionalne aspekte medija, od fotografije kao dokumenta, zatim kao predloška za slike, kao i fotografije koje bi se mogle smatrati »umjetničkim fotografijama«.**Uvod*

Sredina 19. stoljeća, kako za većinu zemalja Europe, tako i za Hrvatsku, bila je vrijeme političkih preokreta i gospodarskog uzleta potaknutog novim izumima. Stoga nije iznenađujuće da je članak o otkriću fotografije s Dagherrovim obraćanjem Francuskoj akademiji objavljen neposredno nakon samog događaja u zagrebačkoj *Danici ilirskoj* (6. travanj 1839.). Naslov članka »Najznatnije otkriće našeg doba« govori o otvorenosti hrvatske javnosti novim idejama, ali i novim zanimanjima.¹ Već se 1848. godine bilježi pojava prvog fotografa te bi se ta godina mogla shvatiti kao granica između vremena putujućih dagerotipista i talbotista te stalnih fotografa.

Iako se u drugoj polovici 19. stoljeća fotografska djelatnost veže uglavnom uz rad fotografskih atelijera koji izrađuju pretežito portrete, pojedini fotografi, kako amateri tako i profesionalci izlaze iz atelijera i snimaju gradske vedute, ruine i pejzažne panorame.²

Svojevrsna institucionalizacija fotografije praćena je pojavom stalnih atelijera, a njezino profiliranje u kulturni život odigrava se već 1864. godine na *Prvoj izložbi dalmatinsko – hrvatsko – slavonskoj* u Zagrebu na kojoj izlaže desetak fotografa iz Zagreba, Karlovca i Osijeka. Ni samo tri desetljeća kasnije 1891. godine u Muzeju za umjetnost i obrt održana je izložba *Društva za umjetnost i umjetni obrt* na kojoj su prvi put fotografi nastupili ravnopravno sa slikarima, što je bilo presudno za afirmaciju fotografije kao umjetnosti.

Neposredna posljedica nazočnosti fotografa na spomenutoj izložbi bila je utemeljenje prvog kluba amatera (1892.) u Zagrebu koji će steći međunarodni ugled u ovom dijelu Europe.³

Vladimir Maleković u svom tekstu⁴ kaže »fotografija je kasni plod civilizacije«, pa ne začuđuje što su pred nju bili postavljeni zahtjevi koji su se inače postavljali slikarstvu. Tako su mnogi poznati umjetnici u povijesti prepoznali

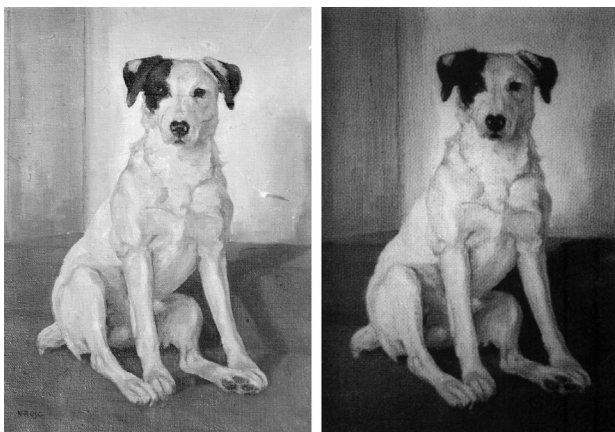
1. Nasta Rojc, *Sanjarenje*, ulje na platnu, 1911., lijevo: reproducirano iz negativa, desno presnimka slike iz kataloga izložbe 1997. / Nasta Rojc, *Daydreaming*, oil on canvas, 1911, left: reproduced from original negative, right: painting reproduced in the 1997 exhibition catalogue

2. Nasta Rojc, *Die Studentin*, ulje na platnu, 1913., lijevo: reproducirano iz negativa, desno presnimka slike iz kataloga izložbe 1997. / Nasta Rojc, *Student*, oil on canvas, 1913, left: reproduced from original negative, right: painting reproduced in the 1997 exhibition catalogue

3. Nasta Rojc, *Portret Milana Rojca*, ulje na platnu, oko 1917., lijevo: reproducirano iz negativa, desno presnimka slike iz kataloga izložbe, 1997. / Nasta Rojc, *Portrait of Milan Rojc*, oil on canvas, dated c. 1917, left: reproduced from original negative, right: painting reproduced in the 1997 exhibition catalogue

4. Nasta Rojc, Moj pas Brendi, ulje na platnu, oko 1913. (ranije datirano oko 1920.), lijevo: reproducirano iz negativa, desno presnimka slike iz kataloga izložbe, 1997. / Nasta Rojc, *My dog Brendi*, oil on canvas, c. 1913 (previously dated c. 1920), left: reproduced from original negative, right: painting reproduced in the 1997 exhibition catalogue

medij fotografije kao novi i uzbudljivi način izražavanja. Edgar Degas, Camille Corot, Constantin Brancusi, a kod nas Bela Čikoš Sesija, Tomislav Krizman, Iso Kršnjavi, Branko Šenoa, Menci Klement Crnčić i Vladimir Becić samo su neki koji su prilagodili novi medij svojim potrebama.

U svojim ranim danima fotografija je imala razne uloge; kao dokument povijesti u brojim fotografijama arhitekture i arheoloških nalazišta⁵, kao fotoreportaža koja prolazno čini neprolaznim, ali uglavnom kao odgovor na zahtjev naručitelja, posebice u žanru portreta. Objektivnost kao glavno svojstvo dokumentiranja za koje je fotografija bila i ostala najsposobnija spriječilo je njeno rano prihvaćanje i etabliranje kao umjetničke discipline.

Stoga ne treba čuditi što su slikari ispočetka fotografiju uglavnom shvatili kao pomoćnu disciplinu i koristili je za dokumentiranje svojih radova. Nekima je služila kao predložak za slike ili pomoćno analitičko sredstvo, dok su se tek neki odvažili koristiti fotografiju kao samostalnu umjetničku disciplinu.

Od spomenutih slikara, na primjeru Ise Kršnjavog kao umjetnika koji prolazi put kronološke ambivalentnosti prema mediju možemo pratiti i opću mijenu odnosa slikara prema fotografiji – od fotografije kao podređene glavnoj do samostalne umjetničke discipline.

Kako navodi Marija Tonković u svom tekstu »Kršnjavijev odnos prema fotografiji imao je svoju evoluciju, sukladnu onoj vremena: od sredstva divulgacije umjetničkih djela i visokih povijesnih ideala ili prikladne tehničke pomoći (o čemu npr. govori pismo Čikošu: 'Molim Vas pošaljite mi na jednom listu papira skicu glave nacrtanu s nekoliko poteza a ja ću tu skicu poslati gospođi Dubail, da bi se taj portret izradio pomoću Vaše studije i te fotografije', do koncentriranog promišljanja njenih novih mogućnosti u posljednjem objavljenom tekstu: predgovoru u *Albumu*

5. Fotografija postava izložbe Naste Rojc u Salonu Ullrich, 1913. godine / Photo of the exhibition of Nasta Rojc in Salon Ullrich, 1913

radova iz ateliera Mosinger. Piše Kršnjavi: 'U prvom redu već u času kad duša najljepše sine u licu, mora fotograf umjetnik shvatiti taj izraz pa zaklopiti svoj aparat. Likovni umjetnik taj čas zabilježi, ali je glavno, da ga upamti. U tomu je nad fotografom. Biranje najzgodnije razsvjete, shvaćanje čara harmonije i kontrasta, a tim povišenje harmonije, kontrapozicija sjene protiv svjetla, i obratno, sve su to umjetničke frakcije koje i umjetnik i umjetnik fotograf obaviti može.'⁶

Nasta Rojc i fotografija

Pragmatičan odnos koji su spomenuti slikari imali prema fotografiji, a koji je ilustriran na primjeru Ise Kršnjavija, vidljiv je u radu Naste Rojc. Rođena je 6. studenog 1883. godine u Bjelovaru u uglednoj građanskoj obitelji. Usprkos protivljenju oca Milana Rojca, tadašnjeg ministra bogoštovlja i nastave, između 1901. i 1902. godine u Zagrebu je pohađala privatnu slikarsku školu Otona Ivekovića. Školovanje nastavlja na *Kunstschule für Frauen und Mädchen* u Beču (1902.–1904. godine i 1908.–1910. godine) te na *Frauen Akademie* u Münchenu⁷ 1907. godine. U njezinim radovima prepliću se akademski realizam, naturalistički plenerizam i simbolizam, najbolje prepoznati u vrhunskim dometima koje doseže u portretima i pejzažima. U razdoblju 1908.–1912. godine Nasta Rojc ponovo studira na *Kunstschule* u Beču, gdje 1913. izlaže u *Künstlerhausu*, dobivši pohvalne kritike.⁸

No, malo je poznato da je za vrijeme studija u Beču »učila« fotografiju.⁹ Prve doživljaje studija opisuje u dosada neobjavljenoj rukopisnoj autobiografiji iz 1918. godine.

»Otac mi je preporučio da izučim fotografiranje kao zvanje, kojim ću moći zaslužiti dovoljno za život, a usto ću moći i slikati. Na temelju tog savjeta upisala sam se u fotoškolu, u Kölnerhofgasse. Nadala sam se u slučaju potrebe zaslužiti dovoljno fotografiranjem za ono zelje o

6. Nasta Rojc, *Putnik*, ulje na platnu, 1911., lijevo: reproducirano iz negativa, desno presnimka slike iz kataloga izložbe, 1997. / Nasta Rojc, *Traveller*, oil on canvas 1911, left: reproduced from original negative, right: painting reproduced in the 1997 exhibition catalogu

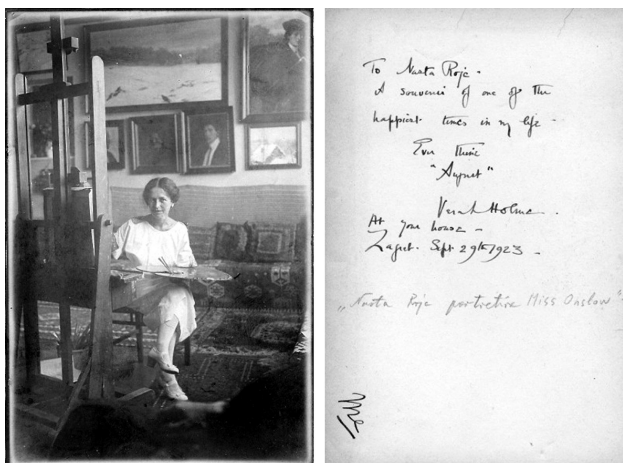
kom je tata govorio, a ono slanine na zelje nije mi se činilo za životno zadovoljstvo potrebnim.

Ta nije ga ni sada bilo, a mojih 88 kruna mjesečno, od kojih je 60 bilo potrebno za razni slikarski i fotografski pribor, a ja sam ipak bila sretna, toli sretna i gladna!¹⁰

Spomenuta fotoškola u Kölnerhofgasse koju je Nasta pohađala vjerojatno je *Wiener Amateur-Photographen-Club*, koji na adresi Kölnerhofgasse br. 6 djeluje od 1904. godine. Tu je mogućnost potvrdila Astrid Mahler, kustosica za fotografiju bečke Albertine, koja također navodi da su u to vrijeme amaterske udruge većinom imale svoj laboratorij i studio.

»Izučavanje fotografije« koje je Nasti preporučio otac bilo je od koristi za njeno stvaralaštvo. Tu tvrdnju možemo poduprijeti rečenicom iz autobiografije *Iz mog života* gdje navodi da joj »svjesnost osjećaja za prostor omogućuje to da ne treba gubiti vrijeme na dugo risanje, već da u prvi mah odabire pozu i format.«¹¹ Likovna kritika ju je za života odredila kao solidnu slikaricu portreta i pejzaža, te i ona

7. Nasta Rojc portretira Miss Onslow, 1923. / Nasta Rojc painting portrait of Miss Onslow, 1923

sama već 1918. godine prepoznaje koristi svih studija¹² koje je pohađala u Beču i Münchenu.

»Ako mi se danas priznaje da sam portretista, a ne samo fotograf, da slikam izraze duše – ne samo noseve i oči, temelj tom mom umijeću leži u svim tim studijama.«¹³

Potonji citat ne odaje Nastino poštovanje prema mediju fotografije. Osim što je fotografirala svoja djela, ili barem ona koja je smatrala vrednijima od ostalih, bilo iz razloga mogućih osvojenih nagrada, prodaje ili jednostavno sentimentalne vrijednosti, ponekad je fotografirala i djela svojih kolega i kolegica koja su joj se iz objektivnih ili subjektivnih razloga sviđjela. Tako o jednom radu slikarice Zöe Borelli kaže: »Zöe se je također rado vježbala portretiranjem. Jednog se njezinog portreta uljenom bojom još danas dobro sjećam i čuvam fotografiju tog darovitog djela.«¹⁴

Negativi na staklu Naste Rojc u fundusu Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu

Kako bi se na stručan način pristupilo istraživanju negativa poslužila je metoda komparacije i analize, ne samo negativa na staklu nego i slikarskog opusa Naste Rojc. Fotografije slikarice koje bi mogle nositi nazivnik »umjetničke«, u ovom su slučaju zanemarene iz razloga što je njihova važnost, iako neosporna, irelevantna u proučavanju negativa na staklu koji su u suprotnosti s »umjetničkim« fotografskim radom, već su sadržajno dokumentacijski instrument.

Muzej za umjetnost i obrt u posjedu je nekolicine negativa na staklu na kojima je autorica zabilježila svoja djela. Zbog manjka informacija o podrijetlu negativa u fundusu Muzeja kao i njihova sadržaja, bilo je potrebno provesti istraživanje vezano uz nazive pojedinih djela i njihovu dataciju, kako bi se otkrilo vrijeme nastanka samih negativa. Kao zajednička karakteristika negativa javlja se želja slikarice da snimi svoja djela u potpunosti pri što boljem osvjetljenju, kao i u velikoj dimenziji negativa (većina 24 x 18 cm), što nam govori da je Nasta Rojc posjedovala kvalitetnu fotografsku opremu. Nažalost, neki od negativa su danas oštećeni, no ta oštećenja ne dovode u pitanje njihov sadržaj.

Portreti

U ovoj skupini negativa na staklu dva su ulja na platnu koja sadržajno predstavljaju dječiji i ženski portret – *Sanjarenje*¹⁵ je portret dječaka nastao 1911. godine i *Die Studentin* iz 1913. godine. Oba su datirana u ranije razdoblje slikaričina djelovanja, neposredno po završetku njezina školovanja tijekom kojega su njena najbrojnija djela tematski bile studije – portreti kolegica s Umjetničke škole.¹⁶ Slikana su u secesijskom duhu u sjetnom ozračju ne mnogo različitom od većine portreta iz razdoblja *Jugendstila*.

Negativ s prikazom ulja na platnu *Sanjarenje* prikazuje uokvireno platno naslonjeno na stol i pored pletenog naslonjača te nam nemarnim kadriranjem daje naslutiti

kako slikarica nije marila za umjetničku vrijednost fotografije, nego je imala isključivu želju da dokumentira svoju sliku.

*Die Studentin*¹⁷ iz 1913. godine, smatra se antologijskim djelom slikarice. Taj portret jedne od Nastinih kolegica nastao tijekom školovanja u Beču predstavljen je na zajedničkoj izložbi koju je slikarica održala s kiparicom Milom Wod u Beču 1914. godine.¹⁸

Sklonost slikanju zanimljivih ženskih likova, kao i očita naklonost portretiranoj osobi jedna su od značajki koja će se zadržati u slikarstvu Naste Rojc.

Preostala dva djela na negativima iz skupine portreta su *Portret Milana Rojca* i *Moj pas Brendi*. Nastaju u godinama kada je »opus Naste Rojc nadrastao, zrelošću slikarskog mišljenja i jasnoćom opredjeljenja, njezina ranija postignuća. To je razdoblje autentična slikarskog mišljenja i dosljednosti u izražavanju, te njenog prisutstva, nakon izložaba Hrvatskog društva umjetnosti u Zagrebu 1909., 1911. i 1913. godine na likovnim scenama Beča (1914.) i Pariza (1919.).«¹⁹

Kao što je desetljeće kasnije Antonija Kulčar (*Foto Tonka*) u fotografskom mediju postala glavni portretist tadašnjeg zagrebačkog visokog društva, tako je slikaričin opus poznat po nizu portreta istaknutih ličnosti i građanskih portreta viših slojeva zagrebačkog društva. Među inim portretima koji se redom odlikuju tamnim tonalitetom u duhu tradicije za spomenuti su portreti dr. Antuna Bauera, Pavla Hatza, Jagode Truhelke ili pak Milke Trnine.

Ništa drugačijeg tonaliteta i ozračja nije ni *Portret Milana Rojca*²⁰ predstavljen na jednom od negativima, čija je datacija utvrđena komparativnom metodom s portretom slikaričina oca Milana Rojca iz 1917. godine, predstavljenim u katalogu retrospektivne izložbe 1997. godine. Spomenuti portret datiran je u 1917. godinu kada je Milan Rojc obnašao dužnost predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu.

U istom katalogu nalazi se i slika *Moj pas Brendi*²¹ datiran u razdoblje oko 1920. godine. Inače velika ljubiteljica životinja, slikarica je nerijetko portretirala, kako slikom tako i fotografijom, svoje pse i konje. Upravo zbog tih arhivskih fotografija koje je snimala i koje prikazuju ili same ljubimce ili fotografije njenih radova u ateljeru ili postave njenih izložbi danas možemo nanovo datirati pojedina djela.

Ovaj »portret« zasigurno je isti onaj koji se spominje u katalogu izložbe održane u Salonu Ullrich²² pod naslovom *Moj pas*, no i ranija datacija je moguća zahvaljujući fotografijama u vlasništvu dr. Josipa Kovačića. Između ostalih, tu se nalaze i fotografije postava prve samostalne izložbe koju je Nasta Rojc održala u Salonu Ullrich 1913. godine. Na pojedinim fotografijama su vidljive dvije slike o kojima je u ovom tekstu riječ; *Zima u Gudovcu* iz 1912.

8. Nasta Rojc, *Stari Zagreb (Potok)*, ulje na platnu, oko 1938., reproducirano iz negativa / Nasta Rojc, *Old Zagreb (Brook)*, oil on canvas, c. 1938, reproduction of negative

godine i *Moj pas Brendi* kojemu dataciju s 1920. godine moramo pomaknuti barem sedam godina unatrag iz razloga što je sa sigurnošću izlagana na slikaričinoj prvoj izložbi 1913. godine.

Pejzaži

U kratkom razdoblju po završetku školovanja Nasta Rojc naslikala je neka od svojih antologijskih djela. Uz spomenutu *Die Studentin*, jedna od najvažnijih slika iz tog razdoblja je *Putnik*²³ iz 1911. godine. Kao i u slučaju s negativom *Sanjarenje*, vidimo da je fotografija radna jer je u gornjem dijelu vidljiva djelomično i druga slika.

Simbolizam u Nastinu slikarstvu najbolje se očitava u pejzažima poput *Putnika*, iako je vjerojatno svoje najbolje radove tog ozračja dala u tehnici grafike u istom razdoblju.²⁴ Sklonost tom ozračju egzistencijalne tjeskobe ne treba tražiti dalje od slikaričina života koja je usprkos

9. Nasta Rojc, *Naš auto u Škotskoj*, ulje na platnu, 1925. / Nasta Rojc, *Our car in Scotland*, oil on canvas, 1925.

10. *Automobil*, oko 1925. (foto: Nasta Rojc) / Nasta Rojc, *Car*, c. 1925, photograph

kroničnoj bolesti koja ju je onemogućila u studiranju te pripretila slikaričinu životu 1908. godine, bila odlučna da završi studij slikarstva što i čini 1910. godine.²⁵

Povijesno-umjetničku vrijednost spomenute slike najbolje dočarava tekst kataloga koji ju svrstava »među značajna ostvarenja hrvatskog simbolizma (...) Djelo je, prema autoričinim riječima, naslikano 's pomišlju na utješnu smrt' u vrijeme, citiram, 'dok je moje nebo bilo tamno kao ovdje na toj slici, dok sam prolazila životom punim aveti kao ovaj mali čovjek, dok je moj smjer bio kao smjer malog čovjeka koji kreće u tamu gdje ga čekaju crni gavrani'«²⁶

Nasta Rojc posebno je prepoznatljiva po svojim zimskim prizorima koje je zabilježila na čak tri negativima u ovoj skupini. Vladimir Lunaček o njenim zimskim pejzažima piše: »Nju ne raduje bjelina snijega, silno čisto svijetlo, nju zanima snijeg samo poradi toga, jer može toj bjelini primješati svu silu šarenih tonova. Kovačević slika snijeg bijelo, Rojčeva ga slika s primjesom modre boje.«²⁷

Od tri zimski pejzaža svakako je najpoznatiji *Zima s vranama*²⁸ koji Grgo Gamulin datira u 1938. godinu. Uzimajući u obzir sve sadržajne konotacije prikaza, slika svojom sumornošću i tjeskobom ne odskače od *Putnika* gdje njenog »malog čovjeka čekaju crni gavrani.«²⁹ Oni su ovdje zamjenjeni vranama na bijelom polju koje odgovara simbolističkoj ideji monokromije ozračja, svojevrsnom »duhu slike«.

U velikoj kolekciji umjetničkih djela dr. Josipa Kovačića nalaze se i privatne i javne fotografije Naste Rojc. Među njima na nekolicini fotografija koje prikazuju umjetnicu u njenom atelijeru vidljiva je *Zima s vranama* na zidu. No, nisu sve fotografije datirane te je najraniju dataciju moguće iščitati s jedine fotografije gdje se na versu navodi datum 29. rujana 1923. godine.³⁰ Fotografija koja prikazuje Nastu Rojc kako portretira svoju prijateljicu Miss Onslow u svom prikazu sadrži sliku *Zima s vranama*, zbog čega sa sigurnošću možemo ustvrditi kako je slika datirana 1938. godine zapravo nastala mnogo ranije.

Slike *Zima u Gudovcu*³¹ iz 1912. i *Zimski dan*³² nastale oko 1926. godine prikazuju dva preostala zimski pejzaža. Zasadu ne postoje sumnje u njihovu dataciju, a činjenica da su nastale u razmaku većem od desetljeća potvrđuje kako je tema zimskog pejzaža jedna od onih koje su postale konstanta u slikaričinu opusu.

Novom datacijom slike *Zima s vranama* (1923.) jedina slika koja je prikazana na negativima, a trenutnom datacijom ulazi u razdoblje slikaričina kasnijeg stvaralaštva, jest *Stari Zagreb (Potok)*. Slika prikazuje dio Zagreba oko Tkalčićeve ulice. U prvom planu su nisko raslinje i pogled na stare krovove kuća, te toranj crkve u daljini. Podaci o njoj pronađeni su u fototeci Arhiva za likovne umjetnosti HAZU u Zagrebu. U zatečenim dokumentima navodi se samo njen naziv i podatak da je bila izložena 1938. godine u Umjetničkom paviljonu.³³ Slikarica u najavi svoje samostalne izložbe na zagrebačkoj radiostanici poziva publiku »pod stakleni krov umjetničkog paviljona kako bi pogledali našu bližu i dalju domovinu kao i stari Zagreb, koji će se činiti nepoznat jer je za njih posjekla drveće i konstruirala nemoguće perspektive.«³⁴ S obzirom da je jedna od prevladavajućih tema njene samostalne izložbe bila Zagreb, za pretpostaviti je kako je i spomenuta slika bila izložena na njoj. Time slika tematski spada u razdoblje tridesetih kada slikarica radi niz grafika s motivima Zagreba i okolice. Tu se ističu motivi *Kamenitih vrata*, *Rokova perivoja zimi* ili pak *Popova tornja*.³⁵ Unatoč tome, ne treba isključiti da je ona nastala ranije u razdoblju prije 1926. godine, moguće pod utjecajem njezina muža Branka Šenoa³⁶ koji je poznat po svojim grafikama s motivima Zagreba i okolice, kao i sve ostale prikazane na negativima (najkasnije datirana je *Zimski dan*, 1926.) jer je postojala praksa dugog izlaganja pojedinih djela.

Fotografija kao predložak za sliku

Slikaričine fotografije, osim zbog utvrđivanja datacije pojedinih djela, moguće je iščitati kao pomoćno (analitičko)

sredstvo i predloške za slike. Dokaz za to kako je slikarica koristila fotografije kao predložak su dva primjera kojima se to može ilustrirati. Djela su vlasništvo dr. Josipa Kovačića i predstavljaju prizor s njenog proputovanja Engleskom i Škotskom sredinom 1920-ih godina. Riječ je o fotografiji *Automobil*³⁷ i ulju na platnu *Naš auto u Škotskoj*³⁸. Premda nisu identični, jasno je vidljivo da je fotografija automobila u škotskom pejzažu poslužila kao predložak za ulje na platnu koje pripada »krugu malih, ali značajnih autoričnih ulja na platnu, koji je nastao kao svojevrsni slikarski dnevnik s putovanja Škotskom«.³⁹

Uzevši u obzir spomenute mogućnosti korištenja fotografije, od utilitarnog (dokumentarističkog) preko fotografije kao pomoćnog analitičkog sredstva do profesionalne umjetničke fotografije, iz spomenutih radova je jasno kako se Nasta Rojc koristila svim funkcionalnim aspektima medija. Premda je većina fotografija privatne prirode, nekolicina njih dokumentira umjetničin atelijer, postave izložbi kao i sama djela.

Istraživanje za potrebe ovog rada dovelo je do novih spoznaja, premda su prvotni cilj i namjera bili obrada negativa iz fondusa Muzeja za umjetnost i obrt. Prije svega, sama veličina negativa (24 x 18 cm) govori nam o tome da su nastali »od ruke« profesionalca. To nisu umjetničke fotografije, već dokumentarne, a sama važnost predstavljenih djela unutar slikaričina opusa jasno nam govori kako je njihovo snimanje vjerojatno stvar selekcije, a ne uvriježene prakse. Po svemu sudeći nastali su vjerojatno u drugoj polovici dvadesetih godina prošlog stoljeća, kada su gotovo sva ulja na platnu bila završena. Spominjući selekciju, treba imati na umu da slikarica u dokumentu iz 1948. godine izjavljuje kako je u svojoj karijeri »dala preko 1.000 radova većinom uljene slike, nešto skulpture i grafike«.⁴⁰ Nerealno je očekivati da je slikarica uspjela dokumentirati sva svoja djela, no realno je da je željela snimiti ona koja su predstavljana na izložbama ili su joj bila bitnija iz privatnih razloga. O potonjima govori i činjenica da nije snimala samo svoja djela, nego i djela svojih kolega i kolegica slikara o kojima je imala visoko mišljenje.

Iz podataka iznesenih o pojedinim djelima predstavljenima na negativima jasno je kako su ona važna za shvaćanje opusa Naste Rojc, te kako ih je sama slikarica prepoznala kao takve u vremenu ili netom nakon njihova nastanka. Važnost dokumentiranja na ovakav način, bilo negativima ili fotografijama, nalazi se u tome da njihovim istraživanjem možemo potvrditi postojanje pojedinih djela (oko 300 djela Naste Rojc je ukradeno iz njezina atelijera za vrijeme boravka u zatvoru zbog sumnje o pomaganju antifašističkom pokretu), kao i prikazati kronološku obradu opusa u novoj dataciji pojedinih djela, što je ovaj rad i pokazao.

BILJEŠKE

1 VLADIMIR MALEKOVIĆ, »Hrvatska kao civilizacijski i kulturni okvir razvoja fotografije 1848–1951.«, *Fotografija u Hrvatskoj 1848–1951*, (ur.) Vladimir Maleković, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 20. 9.–20.11. 1994., 11–12.

2 Tu se ističu po značenju fotomonografija *Fotografične slike iz Hrvatske* Ivana Standla iz 1870. godine, slike Trakoščana Jurja Draškovića, zatim fotografije Tomasa Burata, Rudolfa Mosingera itd.

3 VLADIMIR MALEKOVIĆ (bilj. 1), 14.

4 *Isto*, 22.

5 Osim fotografija Tomasa Burata s kraja 19. stoljeća, nešto novijeg datuma je rad Artura Schneidera na fotografskom arhivu JAZU na kojem je radio od 1930. do 1941. godine, zajedno s fotografima Đurom i Ljudevitom Griesbachom i Stanislavom Noworytom. Prikupio je građu od 2648 snimaka po Savskoj i Primorskoj banovini (na preko 200 lokaliteta) pokretne i nepokretne baštine.

6 MARIJA TONKOVIĆ, »Slikari fotografi«, *Fotografija u Hrvatskoj 1848–1951*, (ur.) Vladimir Maleković, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 20. 9.–20.11. 1994., 333–334.

7 Za vrijeme školovanja u Münchenu, u Heimannovoj školi, satove crtanja akta pohađa s Miroslavom Kraljevićem. Također održava kontakte s Josipom Račićem, Vladimirom Bečićem i Oskarom Hermanom – slikarima minhenskog kruga.

8 *Nasta Rojc, retrospektivna izložba*, Umjetnički paviljon, Zagreb, 19. 12. 1996.–2. 2. 1997., predgovor, katalog djela, životopis umjetnice i izbor iz bibliografije Đurđa Petračić Klaić, (ur.) Lea Ukrainčik, 27–28.

9 Podatak o Nastinu pohađanju satova fotografije može se pronaći u katalogu retrospektivne izložbe u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu Đurde Petračić Klaić te u neobjavljenoj slikaričnoj autobiografiji naslovljenoj *Sjene, svjetlo i mrak: Iz mog života – posvećujem onima koji mi zadaše bol iz kojega se rodi ovo djelo*, koje se nalazi u privatnim zbirka gospođe Elene Puškarsky i dr. Josipa Kovačića.

10 NASTA ROJC, *Sjene, svjetlo i mrak*, neobjavljeni rukopis, 89–90.

11 *Nasta Rojc* (bilj. 8), 37.

12 NASTA ROJC (bilj. 10), 149. »Kao moji žedni konji bacila sam se na studij. Upisala sam se u sve kurseve: akt, glava, predjeli i mrtva priroda, anatomija, pismo, perspektive, bakropis i drvorez. Kod anatomskih predavanja opazila sam da bi mi dobrodošla stenografija, pa sam upisala još jedan stenografski kurs.«

13 *Isto*, 149.

14 *Isto*, 150.

15 *Sanjarenje*, 1911.; usporedba i datacija prema katalogu izložbe održane 1997. godine u Umjetničkom paviljonu (br. kat. 35); ulje/platno; 84 x 107 cm; sign. d.l.k. NR. Sada u privatnom vlasništvu; negativ na staklu 15 x 24 cm.

16 *Nasta Rojc* (bilj. 8), 30.

17 *Die Studentin*, 1913.; usporedba i datacija prema katalogu izložbe održane 1997. godine u Umjetničkom paviljonu (br. kat. 49); ulje / platno; 126,7 x 99,8 cm; sign. d.l.k. Nasta Rojc 1913. Sada u Modernoj galeriji u Zagrebu; negativ na staklu 24 x 18 cm.

18 *Kollektiv Ausstellung »Kroatische Frauenkunst«* in der Raumen der Vereinigung, Wien, 28. 2.–27. 3. 1914.; *Nasta Rojc* (bilj. 8), 165.

19 *Nasta Rojc* (bilj. 8).

20 *Portret Milana Rojca*, oko 1917.; usporedba i datacija prema katalogu izložbe održane 1997. godine u Umjetničkom paviljonu; prema *Otac u svom uredu kao predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu*, 1917. (br. kat. 65); ulje / platno; 90 x 100 cm; sign. d.l.k. Kr. Dal. Slav. Zem. Vlada / Odjel za bogoštovlje i nastavu, Predstojnik 12. stud. 1917. Sada se nalazi u privatnom vlasništvu; negativ na staklu 24 x 18 cm.

21 *Moj pas – Brendi*, oko 1913. (ranije oko 1920.); usporedba i datacija prema katalogu izložbe održane 1997. godine u Umjetničkom paviljonu (br. kat. 75); ulje / platno; 72 x 52,5 cm; sign. d.l.k. N. ROJC. Sada u Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku; negativ na staklu 18 x 13 cm.

22 U osvrtu na izložbu spominje se kako je predstavljeno »još nekoliko psećih portreta, zapravo, nekoliko portreta jednog psa (brojevi 12,

- 15, 26), koji se odlikuju osobitom živošću i značajnošću izražaja«. N. N., »Izložba slika Naste Rojc«, *Narodne novine*, 84 (1918.), 46.
- 23 *Putnik*, 1911.; usporedba i datacija prema katalogu izložbe održane 1997. godine u Umjetničkom paviljonu (br. kat. 36); ulje/platno; 83,3 x 98,9 cm; sign. d.l.k. Nasta Rojc 1911. Sada u Modernoj galeriji u Zagrebu; negativ na staklu 24 x 18 cm.
- 24 *Zagrljaj Smrti* (1912.), *Moj andeo grobar* (oko 1912.), *Agonija* (1908.) i *Žena spaja kontinente* (oko 1908.)
- 25 *Nasta Rojc* (bilj. 8), 30.
- 26 *Nasta Rojc* (bilj. 8), 34.
- 27 VLADIMIR LUNAČEK, »Izložba Naste Rojc«, *Obzor*, 39 (1918.), 2.
- 28 *Zima s vranama*, 1938.; usporedba i datacija prema katalogu izložbe održane 1997. godine u Umjetničkom paviljonu (br. kat. 117); ulje/platno, 149 x 84,5 cm; sign. verso d.d.k. (kurent) Nasta Rojc. Sada u Muzeju grada Bjelovara; negativ na staklu 18 x 24 cm.
- 29 *Nasta Rojc* (bilj. 8), 34.
- 30 (rukopisno tintom) *To Nasta Rojc / A souvenir of one of the / happiest times in my life / (nečitko) / Vera Holme / At your house - / Zagreb. Sept 29th 1923* – (rukopisno olovkom) *Nasta Rojc portretira Miss Onslow*.
- 31 *Zima u Gudovcu*, 1912.; usporedba i datacija prema katalogu izložbe održane 1997. godine u Umjetničkom paviljonu (br. kat. 40); ulje/platno; 90 x 131 cm; sign. d.l.k. Nasta Rojc. Sada se nalazi u Zbirci dr. Josipa Kovačića u Zagrebu; negativ na staklu 18 x 24 cm.
- 32 *Zimski dan*, oko 1926.; usporedba i datacija prema ilustraciji uz članak o izložbi Naste Rojc priređene u Umjetničkom salonu Ede Ullricha 1926. u Zagrebu. N. N., »Izložba Naste Rojc«, *Svijet*, 20 (1926.), 403; negativ na staklu 18 x 24 cm.
- 33 Te je godine slikarica izlagala na dvije važne kolektivne izložbe u Umjetničkom paviljonu, *Retrospektivnoj izložbi hrvatskih slikarica 1800.–1914.* i *Izložbi umjetnica Male Antante*, te je u istom prostoru organizirala i veliku samostalnu izložbu na kojoj je izložila 40-ak radova.
- 34 Predavanje Naste Rojc na zagrebačkoj radiostanici prigodom njezine izložbe, *Jutarnji list*, 27 (1938.), 10.
- 35 *Nasta Rojc* (bilj. 8), 39.
- 36 Početkom 1910. godine Nasta Rojc i Branko Šenoa vjenčali su se u Rijeci. – *Nasta Rojc* (bilj. 8), 162.
- 37 Fotografija iz albuma *Scotland* nastalog sredinom 1920-ih u vlasništvu dr. Josipa Kovačića iz Zagreba.
- 38 *Naš auto u Škotskoj*, 1925., ulje, platno na ljepenci, 43,8 x 33 cm; inv. broj 168. Zbirka dr. Josipa Kovačića, Zagreb.
- 39 <http://www.donacijegz.mdc.hr/djela.aspx?lng=HR&selopt=a&id=27&currPage=4&InvBroj=168#168>, studeni 2011.
- 40 Biografski podaci iz datoteke umjetnika / osobnog lista Naste Rojc od 3. 7. 1948., Zagreb, Arhiv za likovne umjetnosti HAZU.

Summary

Dunja Nekić

Nasta Rojc's glass plate negatives - Artist's personal archive as an aid in chronological treatment of an oeuvre

Nasta Rojc was a versatile artist who was primarily a painter, but also a graphic artist, sculptor and photographer. Research for this paper focused around her photographs (glass negatives) in the holdings of the Museum of Arts and Crafts. With no additional information, other than they were made by Nasta Rojc, it was necessary to establish time frame of their creation, as well as any other information that might prove of vital importance for experts whose area of interest was Croatian painting in the beginning of the 20th century.

Artist's personal archives archive of documentary photographs (either of her works or her private albums), as well as additional information gathered from private collections and public archives, proved to be useful in determining the date, or just time frame, in which certain paintings were made. Time of creation was confirmed for some of them, but others had to be set in an earlier time frame.

Also, research revealed some unknown facts of Nasta Rojc's life, about her education and thoughts on photography. It proved she used all available functional aspects of the media; documentary photographs, photographs as templates for paintings, as well as private photographs which might be listed as "art photographs".

Translation: Dunja Nekić